

Зоряна ЛИТВИН

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового контролю та аудиту
Західноукраїнський національний університет

Ольга ШМОРГАЙ

магістр
кафедри фінансового контролю та аудиту
Західноукраїнський національний університет

Володимир БЛЯСК

аспірант
кафедри фінансового контролю та аудиту
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

За сучасних умов господарювання значно розширюється сфера використання економічних експертиз, збільшується кількість її об'єктів, тобто здійснюється її динамічний розвиток як специфічної галузі знань. З'ясування сутності економічної експертизи є важливим для відокремлення її від інших видів практичної економічної діяльності, визначення переліку розв'язуваних завдань, виокремлення видових проявів.

Економічна експертиза спрямована на вивчення господарської діяльності підприємства, процесів формування фінансових показників за проведеними операціями та правильності відображення їх в обліку. Метою економічної експертизи є виявлення спотворень обліку, таких негативних явищ як нестача, допущення збитків, бездіяльність, крадіжки цінностей та інше. У процесі проведення економічної експертизи, аналізується виробнича і фінансово-економічна діяльність підприємства різних форм власності, які понесли збитки, втрати, привласнення товарно-матеріальних цінностей тощо.

В умовах нестабільної соціально-економічної та політичної ситуації необхідно посилювати державний контроль за економічною діяльністю всіх суб'єктів господарювання. Основну увагу доцільно приділяти попередженню здійснення економічних правопорушень. Тому держава має ініціювати процес формування інституту економічної експертизи, як незалежної системи, що досліджує економічну діяльність суб'єктів господарювання.

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України – одна з найстаріших державних експертних установ України, який був створений 1913 році, як Кабінет науково-судової експертизи при прокурорі Київської судової палати. У 1925 році перейменували в Інститут науково - судової експертизи, а в 1944 році – отримали назву Науково-дослідні інститути судових експертиз (НДІСЕ). Таке найменування установ залишається і до тепер.

Судово-економічна експертиза здійснює безпосередню підтримку управлінських рішень через механізм призначення експертних економічних досліджень з питань, важливих для їх прийняття. В межах компетенції експерта-економіста можливе вирішення широкого спектру завдань, що здатні забезпечити інформаційну підтримку управлінських рішень економічного характеру. Також в ході судово-експертної діяльності здійснюється уточнення економічної інформації, викривленої внаслідок економічних злочинів або помилок (уточнюються показники фінансової, податкової звітності або спростовується інформація про їх

викривлення). Результатом процесу уточнення економічної інформації є підвищення її якості в цілому, що також є основою будь-якого управлінського рішення.

Таким чином, судово-економічна експертиза приймає участь у підтримці управлінських рішень економічного характеру в трьох аспектах:

- дає відповідь на безпосередні питання, з'ясування яких необхідне для прийняття рішення;
- уточнює економічну інформацію, викривлену внаслідок економічних злочинів або помилок, зміцнюючи базу для прийняття управлінських рішень, якою є ця інформація;
- приймає участь у формуванні інформації про вирішення конфліктних ситуацій економічного характеру, яка враховується управлінцями при прийнятті певних рішень, з метою запобігання виникнення небажаних наслідків.

Центр судових експертиз НІСЕ надає сьогодні послуги в проведенні різних видів незалежних експертних досліджень таких як: економічна експертиза, будівельно-технічна експертиза, екологічна експертиза, тощо.

Їх нараховується понад 33 види.

Найбільша судово-експертна установа в Україні – це Київський НДІСЕ (КНДІСЕ) В його структурі функціонує дев'ять філій в різних областях України (рис. 1).

Рис. 1. Філіали Київського науково-дослідного інституту судових експертиз

Законодавством визначено, судовими експертами можуть бути фахівці, які мають:

- ✓ «відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста;
- ✓ пройшли відповідну підготовку;

отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності»[11].

Експерт має бути компетентним та високоосвіченим фахівцем у своїй галузі та поєднувати фундаментальну наукову підготовку і глибокі практичні навички, постійно підвищувати свій рівень професійних знань, володіти високими громадянськими якостями.

Щодо експерта в галузі економічної експертизи, то він має володіти всіма теоретичними дисциплінами в обсязі, що необхідно для точної оцінки правильності фінансування, кредитування, організації бухгалтерського та податкового обліку, постановки внутрішнього контролю, складання фінансової та податкової звітності на підприємствах різних форм власності.

Чинна система нормативно-правових актів нашої держави регламентує хід проведення одразу всіх видів судових експертиз. Експертно-кваліфікаційна комісія висуває вимоги щодо освіти і знань експерта. Комісія має право як присвоювати так позбавляти кваліфікацію судового експерта та кваліфікаційні класи.

До складу експертно-кваліфікаційних комісій входять найбільш досвідчені фахівці та науковці. Вони мають відповідну кваліфікацію та стаж практичної роботи за спеціальністю не менше п'яти років. До складу цієї групи ще входять: фахівець з процесуальних питань судової експертизи; 2-4 фахівці тієї експертної спеціальності й класу, з яких комісія проводить атестацію, присвоює кваліфікацію судового експерта або кваліфікаційний клас.

«Порядок присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям чи позбавлення кваліфікації судового експерта фахівців, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, визначається Міністерством юстиції України. З цією метою при Міністерстві юстиції України створюється Центральна експертно-кваліфікаційна комісія (ЦЕКК), яка діє відповідно до положення про неї, що затверджується Міністерством юстиції України» [11].

Оцінка професійного рівня фахівців – це мета атестації експерта. Присвоєння кваліфікації судового експерта відбувається відповідно до спеціалізації з правом здійснення певного виду експертизи. Вони беруть участь не тільки в проведенні експертиз але можуть також розробляти теоретичні і методичні бази судово-економічної експертизи.

Однією із діяльністю Київського науково-дослідного інституту судових експертиз є економічна, яка займається дослідженням документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності

Дослідження документів про економічну діяльність підприємств й організацій проводиться на основі орієнтовних завдань, а саме:

- проведення аналізу показників фінансово-економічного стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості тощо) підприємства/організації;
- структури майна та джерел його придбання;
- визначення документальної обґрунтованості розрахунків з дебіторами і кредиторами;
- визначення документальної обґрунтованості аналізу складу витрат; визначення документальної обґрунтованості розрахунків у разі приватизації й оренди майна, що приватизується;
- визначення документальної обґрунтованості розрахунків частки майна у разі виходу учасника зі складу засновників;
- визначення документальної обґрунтованості розрахунків втраченого заробітку (від несвочасної виплати компенсації заподіяної шкоди у разі втрати працездатності та в інших випадках);
- визначення документальної обґрунтованості цільового витрачання бюджетних коштів;
- визначення документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди [10].

**Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція
«Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»
17 грудня 2021 року, м. Тернопіль**

Рис. 2. Кількість атестованих експертів в Україні станом на 01.10. 2021 року[9]

Щодо дослідження документів фінансово-кредитних операцій проводиться на основі таких завдань, як:

- документальної обґрунтованості оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках;
- документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку операцій з видачі, використання та погашення кредитів;
- документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку банків їх фінансово-господарської діяльності;
- відповідності відображення фінансово-господарських операцій банків вимогам нормативних актів з ведення обліку і подання звітності;
- документальної обґрунтованості відображення фінансово-господарських операцій щодо нарахування та сплати банками податків та їх відповідності даним обліку та звітності, чинному законодавству;

**Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція
«Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»
17 грудня 2021 року, м. Тернопіль**

- документальної обґрунтованості проведення операцій за депозитними вкладками у банківських та інших фінансових установах.

Незалежний інститут Судових Експертиз здійснює послуги в проведенні різних видів незалежних експертиз, як за ухвалою суду, так і за заявою від фізичної особи або від юридичної особи (рис.3, 4).

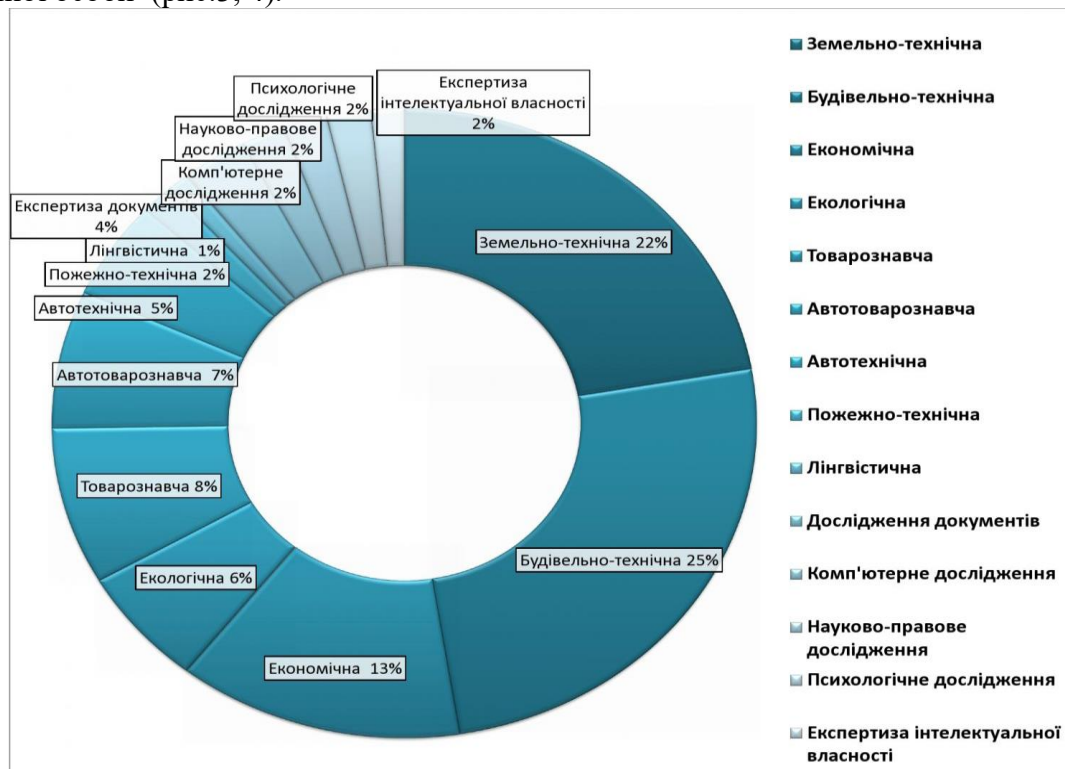

Рис. 3. Співвідношення кількості та видів проведених в НІСЕ експертиз за ухвалою суду[10]

За ухвалою суду в Науковому інституті судових експертиз проведено 14 видів експертиз, які займають різні місця. Так, будівельно-технічна експертиза займає найбільшу частку в загальній кількості та становить 25%.

Здійснення земельно-технічної експертизи становить – 22%, відповідно вона на другому місці. Економічна експертиза посіла третє місце і становить 13%. Тільки 1% становить проведення лінгвістичної експертизи проведеної в НІСЕ за ухвалою суду.

**Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція
«Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»
17 грудня 2021 року, м. Тернопіль**

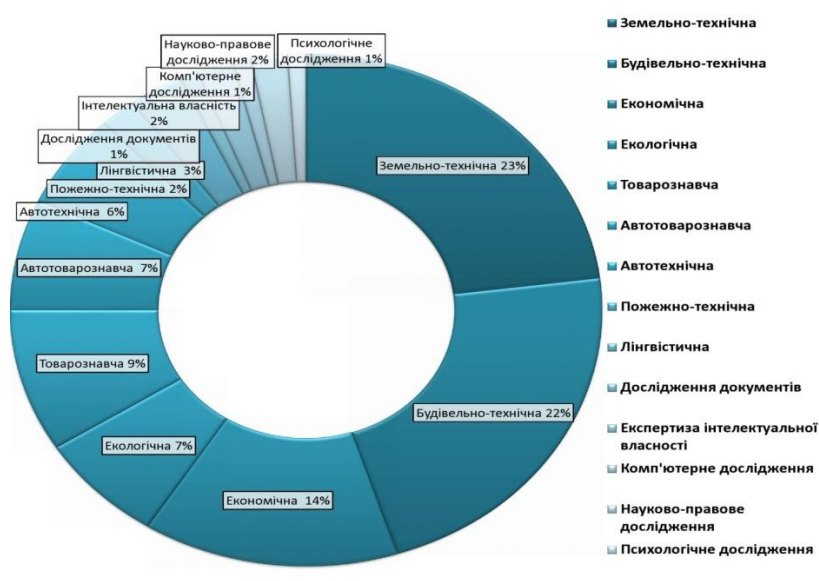

Рис. 4. Співвідношення кількості та видів проведених в НІСЕ експертиз за заявою[10]

В Науковому інституті судових експертиз за заявою здійснюють 14 видів експертиз. Найбільшої популярності набрали три види експертиз, зокрема: земельно-технічна, будівельно-технічна, економічна. Послуга земельно-технічної експертизи займає перше місце і становить 23% від загального обсягу усіх експертиз, будівельно-технічна експертиза становить 22% - відповідно на другому місці. Економічна експертиза посіла третє місце і становить 14% від загального обсягу проведення експертиз. Найменшим попитом користуються такі дослідження, як психологічне і комп'ютерне – вони становлять по 1%.

Незалежний інститут судових експертиз здійснює експертизу якісно, об'єктивно та швидко. Враховуючи потреби і побажання клієнтів гарантує швидкі терміни виконання експертиз.

Завдяки сучасним методам проведенням експертиз клієнти можуть отримати експертний висновок упродовж 2-10 робочих днів (рис.5.).

Показник швидкості залежить від наявних документів та складності експертизи. Ненормований робочий день працівників незалежного інституту судових експертиз дає змогу виїжджати на об'єкт дослідження в екстрених ситуаціях.

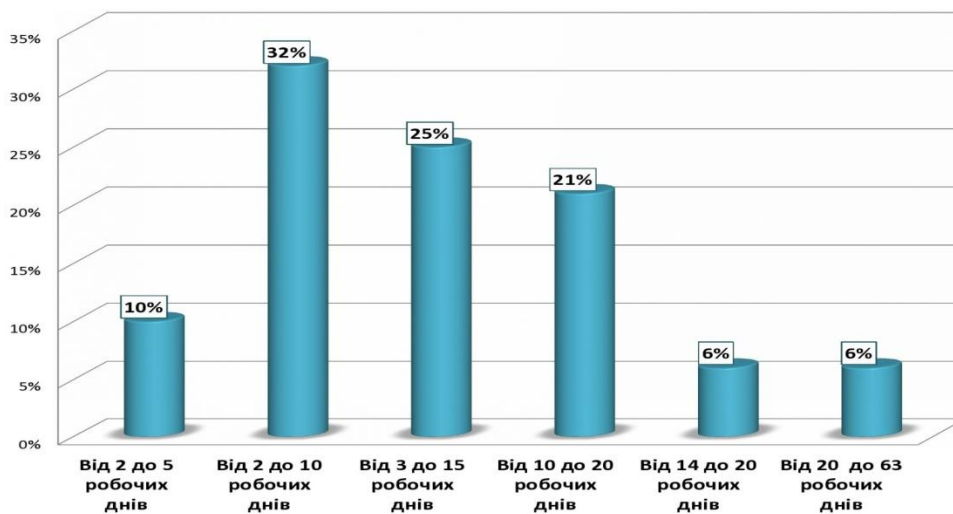

Рис. 5. Термін проведення експертиз в незалежному інституті судових експертиз[10]

**Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція
«Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»
17 грудня 2021 року, м. Тернопіль**

Одним з напрямків роботи Незалежного інституту судових експертиз є організація та проведення конференцій, семінарів та майстер-класів з судової експертизи. Особливістю семінарів НІСЕ є те, що вони проходять в форматі практикуму та дискусії, в ході якої не тільки лектори, а й самі учасники діляться своїм професійним досвідом, обмінюються думками та ідеями, обговорюють алгоритми дій в конкретних випадках.

Незалежний інститут судових експертиз проводить експертизи не тільки по всій території України, але і в інших країнах Європи, щороку розширює географію своєї діяльності. Завдяки партнерству з [Інвестиційно-консалтинговим центром \(м. Лодзь, Польща\)](#) і Міжнародним центром судової експертизи при Європейській арбітражній палаті (Брюссель, Бельгія) НІСЕ залучають до роботи не тільки кращих вітчизняних, а й зарубіжних судових експертів, що спеціалізуються в різних галузях.

В місті Тернополі з 1990 року здійснює експертну діяльність Тернопільське відділення Київського Науково-дослідного інституту судових експертиз. Відділення проводить близько 20 видів експертних досліджень, зокрема: дослідження об'єктів нерухомості, визначення оціночної вартості будівельних об'єктів та споруд, оцінка земельних ділянок, дослідження з питань землеустрою, дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій, дослідження документів фінансово-кредитних операцій, тощо.

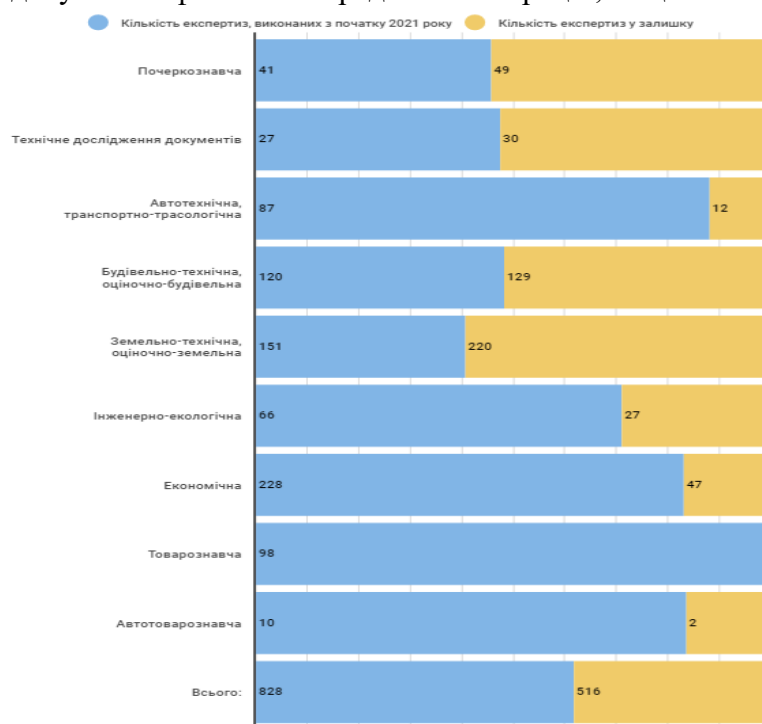

Рис. 6. Співвідношення кількості виконаних експертиз до кількості експертиз у залишку з початку 2021 року [10]

На першому місці щодо здійснення експертиз в 2021 році займає – економічна (228). Друге місце посіла земельно-технічна, оціночно-земельна експертиза (151). І виконано 120 будівельно-технічних, оціночно-будівельних експертиз, які мають третє місце.

Отже, чинна система нормативно-правових актів нашої держави регламентує хід проведення одразу всіх видів судових експертиз. Експертно-кваліфікаційна комісія висуває вимоги щодо освіти і знань експерта. Комісія має право як присвоювати так позбавляти кваліфікацію судового експерта та кваліфікаційні класи. Експертно-правова група «НІСЕ» є партнером Міжнародного Інституту Експертиз «IPEXpertise», завдяки чому в Україні тепер

**Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція
«Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»
17 грудня 2021 року, м. Тернопіль**

стали доступні європейські стандарти і методики проведення судових експертиз із залученням європейських експертів.

Список використаних джерел

1. Кулик Р. Р. Суть і об'єктивна необхідність проведення експертизи. Економічна експертиза: теорія, методологія та організація : монографія / за заг. ред. д. е. н., проф. Михайла ЛУЧКА. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 8-16.
2. Литвин З. Б. Економічна експертиза як пріоритетна форма фінансового контролю на підприємствах. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 36-2. С. 123–128.
3. Литвин З. Б. Економічна експертиза як функція попередження економічних злочинів. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. №6 (12). С. 118-123.
4. Литвин З. Б. Сутність та особливості послуг з економічної експертизи. Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно-приватного партнерства : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 3 листопада 2017 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. С.153-156.
5. Литвин З. Б. Місце та роль економічної експертизи у сфері державного контролю економічної діяльності. Європейська інтеграція: історичний досвід та економічні перспективи : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса : 2018. С.89-94.
6. Литвин З. Б. Роль економічної експертизи в економічному розвитку суспільства. Економічна експертиза: теорія, методологія та організація : монографія. / за заг. ред. докт. екон. наук, проф. Михайла ЛУЧКА. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 17-31.
7. Литвин З. Б., Шморгай О. П. Сутність та особливості економічної експертизи як специфічної галузі знань. Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С.116-118.
8. Перезовова Ірина Володимирівна. Теоретичні та організаційні засади економічної експертизи в управлінні підприємствами : дис. .. д-ра екон. наук. : 08. 00. 04. Івано-Франківський нац. техн. ун-т нафти і газу. Івано-Франківськ, 2014. 466 с. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrch_2013_3_18. (дата звернення 2.10.2021р.).
9. <https://kndise.gov.ua/informacziya-shhodo-vykonannya-ekspertyz-pidrozdilamy-instytutu/> (дата звернення 25.10.2021)
10. <https://nise.com.ua/slayd-34-mizhnarodna-ekspertiza-teper-dostupna-v-ukrajini>] (дата звернення 25.10.2021)
11. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення 5.10.2021р.)